

Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914

The beginnings and the development of the Orel organization in Moravia until 1914

Tomáš Tlustý

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Abstrakt

Stat' pojednává o historii tělocvičného spolku Orel na Moravě v období před první světovou válkou. Počátky orelského hnutí na Moravě sahají do prvních let 20. století, kdy byly založeny první katolické tělocvičné odbory v Líšni u Brna a ve Zlíně. Orelské odbory či jednoty a jejich cvičení, kurzy či veřejná vystoupení se však začaly výrazněji rozšiřovat až po roce 1909, kdy z jednotlivých odborů v podstatě vznikla organizace mající vlastní kroj a název Orel. Do jejího čela se postavil Jan Šrámek. K dalšímu rozvoji Orela na Moravě přispěly tři jím uspořádané zemské slety, po kterých došlo k další vlně nárůstu členstva. Slibný počáteční rozvoj Orela na Moravě zastavila první světová válka.

Abstract

The presented article discusses the history of physical education association called Orel in Moravia before the WWI. The beginnings of the Orel movement are dated the beginning of the 20th century, when the first catholic physical education department in Líšeň u Brna and Zlín were founded. Orel departments or unions and their exercises, courses or public performances began to spread widely after 1909, when from separate departments were connected to an organization having its own costume and the name Orel. The leader of this organization was Jan Šrámek. To another development of Orel organization in Moravia contributed three country festivals organized by him, which lead to another increase of number of members. Nevertheless, the promising development of Orel in Moravia was stopped by WWI.

Klíčová slova: *Orel, Morava, katolická tělovýchova, odbory, funkcionáři.*

Keywords: *Orel, Moravia, catholic physical education, unions, officials.*

ÚVOD

Ve druhé polovině 19. století se rychle rozmáhala volnomyšlenkářství a ateismus spjatý též s marxisticky zaměřeným dělnickým hnutím. Na tento vývoj nemohla nereagovat katolická církev, která se cítila ohrožena. Z tohoto důvodu vydal papež Lev XIII. dne 15. května 1891 encykliku *Rerum novarum* (O věcech nových),¹ v níž se nejvyšší představitel římskokatolické církve poprvé komplexně vyslovil k sociálně ekonomickým problémům doby.² Z papežova podnětu došlo k zakládání

¹ Vejskal, O. E. (2002). *Drobná plastika tělocvičných organizací (Díl třetí: Odznaky a medaile: Orel, DTJ, FPT, Makkabi, Německé spolky, Spartakiády ČSTV)*. Praha: Česká společnost přátel drobné plastiky, s. 8.

² *Orelský katechismus*. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 7–8.

různých klerikálních organizací politického, obecně vzdělávacího a kulturního charakteru.³ Tak začaly vznikat např. křesťansko-sociální politické strany, ale i organizace tělovýchovné.⁴

Podobná situace nastala i v Čechách a na Moravě. Tělovýchovné organizace Sokol a Svaz DTJ (Dělnická tělocvičná jednota) se totiž chovaly k otázkám víry buď nevěšmavě (víra byla věcí každého jednotlivce, ale ne součástí života spolku – např. v Sokole)⁵ nebo přímo nepřátelsky (např. ve Svazu DTJ). Nicméně i vztah Sokola ke katolické církvi se koncem 19. století neustále zhoršoval. Především na Moravě se začaly objevovat v katolickém tisku útoky proti sokolstvu. Ty sokolové samozřejmě registrovali. Ve značné části jejich jednot pak začaly na počátku 20. století panovat silně protikatolické postoje.⁶

„...Sokol stal se organizací náboženství nepřející, náboženství nepřátelskou, protináboženskou a beznáboženskou, organizací proticírkevní a protikatolickou...“⁷

Katoličtí činitelé začali čím dál tím více volat po zakládání vlastních tělocvičných spolků, neboť Sokol v nich budil čím dál tím větší odpor.⁸ Věřící si postupně začali zakládat své vlastní spolky, odbory či kroužky. Odbory vznikaly např. při spolcích katolických tovaryšů, Všeodborovém sdružení křesťanského dělnictva,⁹ Sdružení venkovské omladiny, vzdělávacích katolických spolcích,¹⁰ sociálních katolických spolcích či tzv. svatojosefských jednotách. Zakládány byly především ve městech nebo na větších vesnicích, jejichž obyvatelstvo bylo převážně dělnické.¹¹ Tyto tělocvičné odbory, které vznikaly především na Moravě a v severovýchodních Čechách, tedy nebyly samostatnými spolky, neboť byly zakládány pouze jako součásti již existujících katolických spolků.

Dne 4. dubna 1899 byly ve Vyškově na konferenci křesťanských socialistů položeny základy vzniku nové politické strany. Moravsko-slezská křesťansko-sociální strana na Moravě pak oficiálně vznikla na I. sjezdu křesťansko-sociálním na Velehradě v září 1899. V jejím čele stanul Jan Šrámek.¹² Zde byla rovněž poprvé diskutována otázka zřízení samostatných tělocvičných odborů při katolických spolcích.¹³

³ Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 8.

⁴ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), VI., 1921, č. 5, s. 90.

⁵ Vztah sokolů ke „klerikalismu“ byl diskutován na V. sjezdu ČOS v listopadu 1910. O důležitosti rezoluce o náboženství a klerikalismu vypovídá i to, že byl její návrh přednesen starostou ČOS Josefem Scheinerem. Návrh usnesení prohlašoval náboženské přesvědčení za soukromou věc každého jednotlivce a odsuzoval jeho zneužití pro politické cíle. Návrh rovněž ostře odmítal činnost orelského hnutí, na jehož rychlý nárůst na Moravě hleděli sokolové s obavami. Přes odpor J. Scheinera pak byl do rezoluce přijat následující dodatek: „Do jednoty sokolské nebudtež přijímáni za členy příslušníci klerikálních spolků, a ti kdo snahám klerikálním vědomě slouží.“ Kromě Orla však nebylo jasné, co je to klerikální spolek. Rovněž nikdo přesně nedefinoval, co znamená „vědomě sloužit snahám klerikálním“.

Orelské příručky Zemského osvětového sboru Orla v Čechách: Orelská myšlenka, roč. 1923, č. 1. s. 5.

⁶ Waic, M. (2013). *Tělesná výchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, s. 83–84.

⁷ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 2, s. 3.

⁸ *Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921*. (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy, s. 3.

⁹ Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva byla v podstatě v letech 1909–1918 mateřská organizace pozdějšího Československého Orla. Založena byla roku 1902 na Velehradě.

Orel (Ústřední list Československého Orelstva), VII., 1922, č. 5, s. 84.

¹⁰ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 2, s. 6–7.

¹¹ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 15.

¹² Jan Šrámek byl český římskokatolický kněz a politik, zakladatel a dlouholetý předseda Moravsko-slezské křesťansko-sociální strany na Moravě, po roce 1918 Československé strany lidové. V letech 1940–1945 byl předsedou londýnské exilové vlády.

Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), II., 1914, č. 3–4, s. 24.

¹³ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 247.

Počátky orelských odborů na Moravě

Právě Morava se následně stala jádrem vznikajícího orelského hnutí.¹⁴ Roku 1902 byly založeny tělocvičné odbory v Líšni u Brna¹⁵ a Zlíně.¹⁶ Líšeňský i zlínský odbor se poprvé představily místní veřejnosti v roce 1903. Zlínský odbor vystoupil dne 13. července, a to dokonce již ve vlastním kroji. Obě cvičení vzbudila velký rozruch na veřejnosti, který pak přispěl k dalšímu rozvoji obou odborů a zájmu o ně. Následovalo navíc zakládání dalších. V říjnu 1904 vzniknul při Spolku katolických tovaryšů tělocvičný odbor v Brně.¹⁷

Pro další vývoj měl zásadní význam IV. sjezd křesťansko-sociální strany na Velehradě roku 1904, který přijal směrnice k zakládání tělovýchovných odborů při katolických organizacích.¹⁸ Věřící a církevní orgány byli vyzváni, aby zakládání těchto odborů podporovali.¹⁹ Na základě této rezoluce a na výzvu Jana Šrámka byl utvořen v Brně roku 1905 přípravný výbor pro zřizování tělocvičných odborů, v němž zasedali kromě Jana Šrámka také Filip Žďárský, Václav Sedláček, K. Kron, B. Dražil, Josef Stríž, Josef Hamrle (Líšeň – náčelník) a František Svoboda (Líšeň – starost o kroje cvičenců).

Jak rezoluce sjezdu, tak i výzva Jana Šrámka vyvolaly další vlnu zakládání křesťansko-sociálních tělocvičných odborů. Členové prvních dvou (líšeňského a zlínského) společně poprvé vystoupili při veřejném cvičení v Líšni v letech 1905 a 1906.²⁰ V září 1905 jich vystoupilo 64 a 12. srpna 1906 se jich představilo 124. Dne 28. října 1905 vznikl tělocvičný odbor při Katolické jednotě ve Vyškově,²¹ který 10. července 1906 vystoupil během výletu této jednoty se svým cvičením před místní veřejností a 12. srpna se pod vedením Štěpána Klapila²² představil společně s Brněnskými na veřejném cvičení v Líšni.

¹⁴ Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 86–87.

¹⁵ Křesť.-soc. odbor tělocvičný při Svatojosefské jednotě v Líšni u Brna byl založen dne 5. července 1902.

Příručka osvětové práce orelské. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 19.

V letech 1902–1904 cvičil místní odbor často mj. na akátové hrazdě, která byla pouze jednoduše (hřeby a plechem) připevněna z jedné strany k prasečímu chlívku a z druhé strany k z lesa donesenému dubovému sloupku. Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 1, s. 4.

¹⁶ Zlínský odbor je v pořadí křesťansko-sociálních tělocvičných odborů druhý nejstarší. Vzniknul při Katolické jednotě Cyrilo-Methodějské v roce 1902. K této jednotě se hlásilo i křesťansko-sociální dělnictvo zdejších továren. Řada členů jednoty, zvláště pak dorostenců, byla navíc organizována i v místním Sokole, kde však postupem času začaly silit protikřesťanské názory, které významně přispěly k odchodu spousty členů za Sokola. Cyrilo-Methodějská jednota tak postupně začala kvůli potřebám svého členstva rozšiřovat svou činnost, a to o složku tělovýchovnou a zábavnou. Cyrilo-Methodějskou jednotu ve Zlíně vedl jako předseda Ignát Nepustil, který pomáhal mládeži v budování tělocvičného odboru. Ten měl samozřejmě zpočátku problémy s nedostatkem náradí a krojů pro veřejná vystoupení. Přesto chtěl Sokolu ukázat, že si umí poradit i bez něj. Cvičení odboru probíhalo třikrát týdně, a to v sále hostince Františka Směšného a během léta i leckde za městem. Dne 13. července 1903 pořádal tělocvičný odbor svůj první výlet v krojích, během kterého pořádal své první veřejné cvičení. Po skončení úspěšného výletu se vedoucí odboru pustili do práce ještě s větší chutí. Podařilo se jim vyjednat, že odbor může cvičit v místní tělocvičně. Pro všechny to byla velmi radostná událost, neboť zde již měli k dispozici náradí (bradla, hrazda, kůň, koza, kruhy, aj.). Přitom však odbor poctivě šetřil na vlastní náradí. Nejprve byla zakoupena hrazda. V roce 1906 byly objednány bradla a dvě zíněny. Odborové výlety se postupně stávaly každoroční tradicí. Orel (Ústřední list Československého Orelstva), VI., 1921, č. 3–4 s. 50–52.

¹⁷ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 20–21.

¹⁸ Schůtová, J., & Waic, M. (1998). *Kulturně-výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní muzeum, s. 35.

¹⁹ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 15–16.

²⁰ *Orelský katechismus*. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 8.

²¹ Vyškov se stal také místem, kde byla vybudována vůbec první orlovna, ve které bylo samozřejmě veškeré potřebné tělocvičné vybavení. Tato orlovna se však stala i místem, kde probíhaly pravidelné přednášky. Dne 21. května 1917 však bohužel vyhořela. Společně s ní přišlo Orelstvo i o veškeré její vybavení.

²² *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 20–21.

V neděli 24. února 1907 byly založeny první tělocvičné odbory křesťansko-sociální i na Ostravsku, a sice v Moravské a Polské Ostravě a v Michálkovicích.²³

V Kroměříži vznikl tělocvičný odbor při Spolku katolických tovaryšů v roce 1907 a od počátku čítal padesát členů. Dne 23. června 1907 vystoupil kroměřížský odbor se svým nářadovým cvičením v místní Panské zahradě, a to na oslavě třetího výročí intronizace Františka Saleského Bauera olomouckým arcibiskupem.

V neděli 30. června 1907 cvičili členové vyškovského tělocvičného odboru na výletě své Katolické jednoty v Hamiltonech, a to v okolí zříceniny hradu Dědice. Dne 25. srpna 1907 uspořádala Katolická jednota ve Vyškově zahradní slavnost spojenou s veřejným cvičením za účasti tělocvičných odborů z Líšně, Zlína, Kroměříže a Vyškova.²⁴ Cvičilo zde 58 borců.²⁵

V pořadí druhý zájezd vyškovského odboru do Líšně, kde se tento odbor zúčastnil veřejného cvičení, se uskutečnil 11. srpna 1907. Brno zde tentokrát zastoupeno nebylo, protože se tamní odbor potýkal s existenčními problémy.²⁶

Na V. křesťansko-sociálním sjezdu, který proběhl v Brně ve dnech 6. až 8. září 1908, doporučil Štěpán Klapil zakládání nových odborů při skupinách křesťansko-sociálního dělnictva a poprvé se vyslovil pro myšlenku stejnokroje. Ten zde byl v podstatě schválen. Š. Klapil zde navíc vyhlásil uspořádání I. zemského sletu Orla ve Vyškově roku 1909.²⁷ Tělocvičným odborům, kterých podle V. křesťansko-sociálního sjezdu existovalo na Moravě v té době dvanáct, zde bylo dáno řádné a jednotné organizační zřízení. Byly přiděleny ke křesť. soc. odborové centrále dělnické.²⁸ Do konce roku 1908 pak byly založeny nové tělocvičné odbory v Bystřici pod Hostýnem, 18. dubna vznikl tělocvičný odbor Všeodborového sdružení dělnického Olomouci a 12. července tělocvičný odbor v Třebíči.²⁹

V této době čítalo dvanáct aktivních tělocvičných odborů při katolických organizacích stále pouze 828 členů.³⁰ Vyvrcholením této etapy zakládání katolických tělocvičných odborů mělo být jejich společné vystoupení v neděli 5. července 1908. Do podzámecké zahrady v Kroměříži, kde se vystoupení konalo, ale vyslala své zástupce pouze polovina z nich, a to Kroměříž, Líšeň, Drnovice u Vyškova, Morkovice, Třebíč a Vyškov. Celkem cvičilo 417 borců v krojích, které navrhl Š. Klapil. Ten zde také podal návrh, aby se křesťansko-sociální tělocvičné odbory jmenovaly Orel,³¹ a to podle obdobné slovinské organizace,³² založené 12. listopadu 1905³³ vůdcem katolických Slovinců – Janem Evangelistou Krekem.³⁴ Na této akci se objevili při veřejném cvičení ve větším počtu dorostenci a žáci. Těch zde bylo více než sto, z nichž asi devadesát cvičilo. Pocházeli přitom

²³ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 247–249.

²⁴ Archiv Orla, nezařazeno, Stručné dějiny Orla.

²⁵ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 21.

²⁶ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 247–249.

Příručka osvětové práce orelské. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 21 uvádí, že to bylo až o dva měsíce později, tzn. 11. srpna 1907.

²⁷ *Orelský katechismus*. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 8.

²⁸ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 16.

²⁹ Turčinek, J. (b.r.): WWW.OREL.CZ. Získáno 15. prosince 2016, z http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

³⁰ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 2, s. 6–7.

³¹ Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 8.

³² Orelské příručky Zemského osvětového sboru Orla v Čechách: Orelská myšlenka, roč. 1923, č. 1. s. 7.

³³ V listopadu 1905 vznikla Slovenska krščansko-socialna zveza. Jméno Orel však slovinský svaz zatím nepoužíval. Jako první údajně užil jméno Orel odbor tohoto svazu působící v Jesenicích v roce 1906. Teprve 19. března 1909 bylo v Bohinjské Bistrici rozšířeno jméno Orel na celou organizaci.

Příručka osvětové práce orelské. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 24. Tamtéž, s. 51.

³⁴ Archiv Orla, nezařazeno, Stručné dějiny Orla.

z Vyškova, Kroměříže, Prostějova, Švábenic a Drnovic. Kromě nich a dospělých se představilo i patnáct družstev na nářadí.³⁵

Kroměřížské vystoupení uzavřelo období bezejmennosti a neorganizovanosti stále rostoucího křesťansko-sociálního tělocvičného hnutí. Začalo se totiž jednat o organizaci s vlastním krojem a názvem. Celé hnutí se dále vyvíjelo a sílilo. Dne 17. července 1908 cvičili drnovičtí a vyškovští členové ve Vyškově, 26. července proběhlo za účasti Vyškovských cvičení v Morkovicích. Ti následně cvičili i 2. srpna v Drnovicích.³⁶ Do konce roku byla uspořádána další cvičení, a to např. v Lišni nebo v Třebíči. Celkem tak bylo za rok 1908 založeno sedmáct dalších odborů.³⁷

Vývoj Orla na Moravě od roku 1908 do roku 1914

V popředí celého hnutí na Moravě se ocitl v roce 1908 vyškovský odbor v čele s Š. Klapilem. V roce 1909 pak kvůli stále rostoucímu počtu tělocvičných odborů vytvořilo Všeodborové sdružení křesťansko-sociální zvláštní Ústředí tělocvičných odborů v Brně. Na výroční schůzi vyškovského odboru, která proběhla 15. března 1909, se jednalo o definitivním schválení kroje a o organizaci odborů. Celá debata se pak stala podkladem pro jednání výkonného výboru křesťansko-sociálního, které proběhlo v květnu 1909.³⁸ Ten rozhodl, že pojmenuje podle návrhu Štěpána Klapila z roku 1908 tělocvičné odbory při straně křesťansko-sociální názvem Orel.³⁹ Dále zde byl definitivně schválen kroj a také zřizování ženských odborů.⁴⁰ Předseda křesťansko-sociální strany Jan Šrámek následně vyhlásil oficiálně pojmenování tělocvičných odborů názvem Orel na I. manifestačním křesťansko-sociálním sjezdu v Olomouci ve dnech 30. a 31. května 1909, který se konal v rámci I. všeobecného sjezdu moravských katolíků.⁴¹ Velkolepý sjezdový průvod zde zahájilo 31 borců v krojích (7 jich bylo z Brna a 24 z Vyškova), které byly schváleny o několik dní dříve. Dne 26. října 1909 byl ve Vyškově utvořen také odbor orlic.⁴²

Nedlouho po I. manifestačním křesťansko-sociálním sjezdu v Olomouci se přihlásili k orelskému hnutí nové jednoty, a to např. v Hranicích, Olomouci, Raškovicích, Slavkově, Bučovicích, Tuřanech, Prostějově, Hulíně, Chropyni, Vsetíně, Frýdlantu, Mor. Ostravě či Uherském Brodě.⁴³ Ani o veřejná cvičení nebyla nouze.⁴⁴

Orel však potřeboval vypracovat cvičební řád a kroj. Tohoto úkolu se ujalo členstvo opět pod vedením Štěpána Klapila.⁴⁵ Zpočátku se Orel opíral především o Tyršovu tělocvičnou soustavu,⁴⁶ do které patřily:

1. cvičení bez nářadí a bez pomoci nebo odporu jiných
2. cvičení nářadová (hrazda, kůň naděl s madly i bez, bradla, kruhy)

³⁵ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 25.

³⁶ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 247.

³⁷ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 21–22.

³⁸ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 16.

³⁹ *Orelský katechismus.* (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 9.

⁴⁰ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 22.

⁴¹ Turčíněk, J. (b.r.): WWW.OREL.CZ. Získáno 15. prosinec 2016, z http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

⁴² Odbory orlic vznikaly i v dalších městech. Dne 9. července 1911 vzniknul např. takovýto odbor v Brně.

Příručka osvětové práce orelské. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 26.

⁴³ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 248.

⁴⁴ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 25.

⁴⁵ Orel, roč. 2008, č. 1, s. 12–13.

⁴⁶ Na rozdíl od sokolů zaujímal Orel postupně pružnější vztah k mládeži a ke sportu (fotbal, box, lehká atletika, později volejbal či stolní tenis). Věnoval se taktéž skautingu, turistice a branným cvičením.

3. cvičení toliko pomocí jiných proveditelná (skupinová)
4. úpolová (odpory, zápas, rohování, šerm)⁴⁷

Postupem času byly vypracovány povinné sestavy prostných cvičení, které musely zvládnout všichni cvičící v tělocvičných odborech. Kromě nich byly připraveny i sestavy s náčiním, mezi které patřila např. šavle.⁴⁸ Pro orlice byly zavedeny sestavy pro cvičení např. s kužely,⁴⁹ bubínky,⁵⁰ vějíři,⁵¹ půlobručemi,⁵² praporek, atd. Tato cvičení se zpravidla skládala ze čtyř částí.

Obr. 1 Propagační plakát Orla z roku 1910⁵³

Orel se začal velmi rychle šířit (viz obrázek 1), a to nejen na Moravě či v Čechách. V roce 1909 byl založen, i když bez náčelníka, orlovný či náradí, jeho první odbor ve Vidni. O čtyři roky později zde již působilo sedm odborů, které sdružovaly okolo 300 orlů a orlic. Ti zde v této době již poměrně pravidelně cvičili, i když často v nevyhovujících podmínkách hospodských místností.⁵⁴ Orel se zpočátku omezil téměř výhradně na prostná cvičení. Důvodem bylo, že většina odborů neměla tělocvičné náradí. Cvičení na náradí však mělo být dalším krokem v tělovýchovné činnosti Orla.⁵⁵

Dne 13. července 1909 se ve Vyškově sešla první porada zástupců stávajících moravských jednot za účelem uspořádání I. zemského sletu. Jeho původní termín byl stanoven na 18. červenec 1909. Termín však musel být přeložen kvůli zpoždění dodávky krojové látky.⁵⁶

⁴⁷ KÖSSL, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004) *Výbrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, s. 109.

⁴⁸ Sestava šermu šavlemi se skládala ze tří částí a každá z nich se cvičila nalevo a napravo. Patřily do nich různé seký, výpady, kryty, úhyby, úskoky atd.

Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), II., 1914, č. 3–4, s. 21.

⁴⁹ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 6–7, s. 5.

⁵⁰ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 12, s. 4–5.

⁵¹ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), II., 1914, č. 1, s. 3–4.

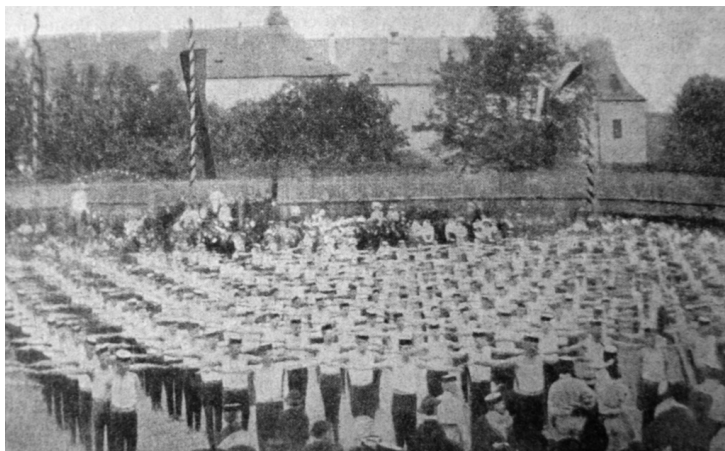
⁵² Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), II., 1914, č. 2, s. 14.

⁵³ eSbirky.cz. (b.r.). Sb. Plakátů, inv. č. 6678. Získáno 6. červen 2017, z <http://www.esbirky.cz/predmet/304767?searchParams=%7B%22filter%22%3A%7B%22keywords%22%3A%5B%22orel%22%5D%7D%2C%22order%22%3A%22relevance%22%2C%22itemsPerPage%22%3A%24%2C%22path%22%3A%22eJyLrlbKS8xNVbJSCospNTBISynOSU3JrlQoqkzOyAGJpFpm5CtkAAXBHMM8MJWipKOUk5mXDdQWow%22BSTCyJ0QdrSY3RL6uEmGGfnVpZnl%22BUUmybX5SaowZkpRbZALmpZYI5yalKtbEAdQksUA%3D%3D%22%7D&sequencePointer=0>.

⁵⁴ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 1, s. 7–8.

⁵⁵ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 3, s. 4.

⁵⁶ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 25.

Obř. 2 Prostná mužů ve Vyškově dne 5. září 1909⁵⁷

V neděli 5. září 1909 se ve Vyškově uskutečnil I. zemský slet Orla,⁵⁸ jehož iniciátorem byl Š. Klapil.⁵⁹ Sestavy prostných vytvořili Josef Hornák a Karel Riegl z Vyškova. Přípravy však neunikly pozornosti vyškovského Sokola. Sokolská župa Chelčického se následně rovněž rozhodla uspořádat ve Vyškově dne 5. září 1909 svůj slet, o čemž informovala další sokolské moravské župy. Česká obec sokolská tuto akci schválila a vyslala do Vyškova Jindřicha Vanička⁶⁰ a Agathona Hellera. Oba pořadatelé sletů – Orel i Sokol, zaručovali klidný průběh svých akcí. Po orelském průvodu, ve kterém šlo 100 dorostenců, 30 členek a 500 členů, nastoupilo 417 orlů k prostným. Následovalo cvičení dorostu z Vyškova a Drnovic, svá cvičení představily skupiny odborů Vyškov, Kroměříž a Prostějov. Na závěr cvičilo patnáct družstev na nářadí. Na sletu bylo se svými cvičenci zastoupeno 36 odborů z Moravy a Slezska a 1 odbor z Vídně.⁶¹ Poprvé zde rovněž vystoupily v kroji olomoucké orlice.⁶² Těch se zde objevilo třicet.⁶³ Celkem se na této akci sešlo asi 5 000 lidí. Po skončení programu, na jehož průběh dohlíželo šedesát četníků,⁶⁴ měla bohužel akce po střetu orlů a sokolů krvavou dohru, jejímž důsledkem byl však velký rozmach Orla, neboť jen v roce 1909 bylo založeno 34 nových odborů.⁶⁵

Myšlenkám zakládání a šíření orelských odborů nebyl kromě sokolů nakloněn ani Svaz DTJ. Přestože mezi ním a Sokolem panovaly neshody,⁶⁶ došlo mezi nimi ke křehkému smíru a jakémusi spojení proti společnému nepříteli – na počátku 20. století vznikající katolické tělocvičné

⁵⁷ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), XIX., 1934, č. 16–17, s. 189.

⁵⁸ *Orelský katechismus*. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 9.

Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 9.

⁵⁹ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 1, s. 1.

⁶⁰ Jindřich Vaniček byl v letech 1892–1930 náčelník České obce sokolské. Připravoval a vedl šest sokolských sletů – III. (1895), IV. (1901), V. (1907), VI. (1912), VII. (1920) a VIII. (1926). Byl odpovědný za vnitřní provoz Sokola a jednání se členskou základnou.

⁶¹ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 4, s. 3–4.

⁶² Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 16.

⁶³ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 25.

⁶⁴ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 248.

⁶⁵ Turčinek, J. (b.r.): WWW.OREL.CZ. Získáno 15. prosinec 2016, z http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

⁶⁶ Představitelé DTJ chtěli působit mezi dělníky a Sokol nechat středním vrstvám. To bylo samozřejmě pro činovníky ČOS nepřijatelné, neboť více jak polovina sokolského členstva byli dělníci.

Waic, M. (2013). *Tělesná výchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, s. 83.

organizaci Orel. O tom vypovídá i následující pasáž z časopisu *Tělocvičný ruch*, který byl vydáván Svazem DTJ od ledna 1905:

„...Můžeme říci, že na Moravě není oněch ostrých sporů a nevraživosti mezi námi a Sokoly jako v Čechách, nýbrž zbraně obou táborů obracejí se k orlům...“⁶⁷

Rok 1910 se nesl ve znamení snah o lepší zorganizování celého orelského hnutí. První podnět k provedení reorganizace přišel na poradě ve Vyškově, na které bylo zastoupeno 14 odborů a která se konala 12. června 1910. Ta byla sice původně svolána za účelem zřízení okresního svazu odborů pro Vyškovsko, ale bylo na ní mj. navrženo pokusit se urychlit vznik zemského ústředí Orla na Moravě. Také byly projednány nezbytné věci týkající se II. zemského sletu Orla na Moravě.

Další důležitá porada se konala v Brně, a to dne 26. června 1910. Zde byly stanoveny hlavní směrnice Orla, podle nichž pak Š. Klapil vypracoval první orelské řády. Organizační snahy pak vyvrcholily teprve na I. zemské konferenci, která se konala 6. a 7. ledna 1911 v Brně.⁶⁸

Před II. moravským zemským sletem zorganizovalo mnoho orelských odborů své veřejné vystoupení. Uspořádána tak byla např. okrsková cvičení a krajiný slet v Ivanovicích na Hané. Největší veřejné cvičení proběhlo při Cyrilo-metodějské slavnosti v Prostějově dne 26. června 1910. Konalo se na nádvoří pivovaru, v němž byl zaměstnán František Příkryl. Také v Prostějově byl Sokolem uspořádán ve stejném termínu jiný podnik. Stejně jako v případě I. zemského sletu muselo i zde nakonec zasáhnout četnictvo.

V pořadí II. zemský slet se konal v Kroměříži ve dnech 14. a 15. srpna 1910.⁶⁹ Průvodu, který zahajovali členové vídeňského Orla, se účastnilo 1 192 orlů a orlic v krojích, z nichž bylo 272 žáků.⁷⁰ Žačky v této době v Orlu ještě organizovány nebyly.⁷¹ Na úvod se prezentovalo se svým cvičením 576 členů, 526 dorostenců a 184 orlic. Následovalo cvičení žen s kužely, po kterých předvedlo dvacet družstev cvičení na nářadí. Kromě účastníků z Moravy, Slezska a Vídně byla přítomna i delegace Orla z Hradce Králové. Slet, který shromáždil okolo 15 000 lidí, technicky řídil František Příkryl. Nadšení po zdařilém sletu bylo veliké a přispělo ke vzniku dalších 38 nových moravských odborů. Počet členstva na Moravě stoupl na 7 000.⁷² Průběhu sletu si všimli i zástupci tisku. V *Národních listech* se objevila následující pasáž:

„...Slet je přímo dokladem pro poměry moravské a bude mít vliv i na Čechy. Musíme se podívat na té houževnatosti klerikálů-vůdců, kteří za necelé dva roky dovedli sehnati tak pěkný šik mladých lidí do orlich organisací...“⁷³

Důležité ovšem bylo, že v tomto roce rovněž došlo k částečnému vyjasnění vzájemného poměru mezi Sokolem a Orlem, který se začal v mnoha místech stávat plnohodnotným partnerem Sokola. Zmíněná sokolská rezoluce ze dne 27. a 28. listopadu 1910, podle které měli být katolíci ze Sokola vyloučeni, měla veliký vliv na ty, kteří se Sokola do této doby nechtěli vzdát. Sokol tím tak výrazně urychlil zakládání orelských jednot. Další rezoluci vydala Sokolská župa orlická:

„...A jelikož každý kněz neb výjimek skoro není, jest nepřitelem pokroku a lidu, kterému chceme my v jednotách sokolských býti apoštoly, trváme na tom, aby příslušníci jich byli z řad sokolských vymýceni,

⁶⁷ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 12, s. 2.

⁶⁸ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 26–27.

⁶⁹ *Orelský katechismus.* (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 9.

⁷⁰ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 16.

⁷¹ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 27.

⁷² Turčinek, J. (b.r.): WWW.OREL.CZ. Získáno 15. prosinec 2016, z http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

⁷³ *Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921.* (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy, s. 10.

abychom se tak vyvarovali rozporu v úkolech našich a jednali zásadně a sokolsky. – Vděčnost těm, kteří budili národ a v sokolských jednotách pracovali...⁷⁴

V roce 1910 došlo také k zveřejnění prvních orelských statutů. Karel Dostál-Lutinov navíc začal v Prostějově nepravidelně vydávat časopis *Orel*,⁷⁵ který však byl pouze přílohou týdeníku *Ječmínek*.⁷⁶ Časopis *Orel* sice již v roce 1911 zanikl, ale to z toho důvodu, že ústředí Orla slíbilo vydávat tento časopis jako svůj ústřední list. V roce 1913 tak byl časopis v Brně obnoven jako ústřední orelský věstník.⁷⁷

Ve dnech 6. a 7. ledna 1911 se konala I. říšská konference delegátů odborů křesť-soc. Orla československého. Byla to konference čistě pracovní, nicméně na ní byla ustanovena orelská organizace⁷⁸ a také, podle nových statutů, první Říšská tělocvičná rada Orla, do jejíhož čela byl zvolen Jan Šrámek.⁷⁹ Říšská tělocvičná rada působila v této době jako nejvyšší orgán Orla. Kvůli lepší organizovanosti⁸⁰ byly rovněž zřízeny okrsky.⁸¹ Všem dosud existujícím 125 moravským odborům se tak dostalo prvních organizačních zákonů. Dne 31. března 1911 byly vydány první instrukce pro odbory a oznámena výše příspěvků, stanovená zemskou konferencí.⁸²

Hlavním úkolem, který si *Orel* vytyčil, bylo „...všechnu československou katolickou mládež, která katolicky myslí, cítí a dle přikázání Božích a církevních též v praxi žítí a jednati chce, sdružovati v jednu velkou četvu, armádu. Dalšími úkoly je tuto armádu mládeže vychovávatí rozumově, mravnostně a tělesně a za pomoci tak vychované a vzdělané mládeže probouzeti, utvrzovati a rozehřívati ostatní národ pro katolickou myšlenku a katolický život...“⁸³

Úkoly, které si *Orel* vytyčil, lze tedy rozdělit na tělocvičné, vzdělávací a organizační.

- Po stránce tělocvičné chtěl *Orel* vychovávat tělesně i duševně zdravou generaci národa. Hlásil se k heslu *V zdravém těle zdravý duch*, i když jasně poukazoval, že aby byl duch zdravý, je třeba si především uvědomit, že v těle vůbec je. Tato část programu se měla plnit v jeho tělocvičnách – orlovnách. V místech, kde nebyly vybudovány, probíhalo cvičení zpravidla ve spolkových místnostech. *Orel* vyučoval všem možným druhům tělesných cvičení, přičemž se zpočátku snažil u členstva docílit především rozvoje síly, vytrvalosti a obratnosti. Velký důraz kladl při cvičení na poslušnost, disciplínu a vůli jednotlivých členů, přičemž zvláště poslušnost musela podle něj být dobrovolná a uvědomělá.
- Vzdělávací činnost spočívala především v tom, že se *Orel* snažil ve vychovávané mládeži udržet „*bohumilou a pro vše dobré nadšenou mysl*“, přístupnou zdravému pokroku a utvrzenou o správnosti mravního života. Toho se snažil *Orel* dosáhnout organizováním různých řečnických kroužků, večírků či besed, které byly věnovány otázkám vzdělání, obrany víry, politickému životu, hospodářskému pokroku, vědě či umění i výchově. K plnění rovněž přispívalo organizování kurzů, přednášek, schůzí, zábav nebo zpěv, hudba či četba.

⁷⁴ Tamtéž, s. 12.

⁷⁵ Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 9.

⁷⁶ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 102.

⁷⁷ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 16.

⁷⁸ *Orel* (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 4, s. 3.

⁷⁹ Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 9.

⁸⁰ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 27.

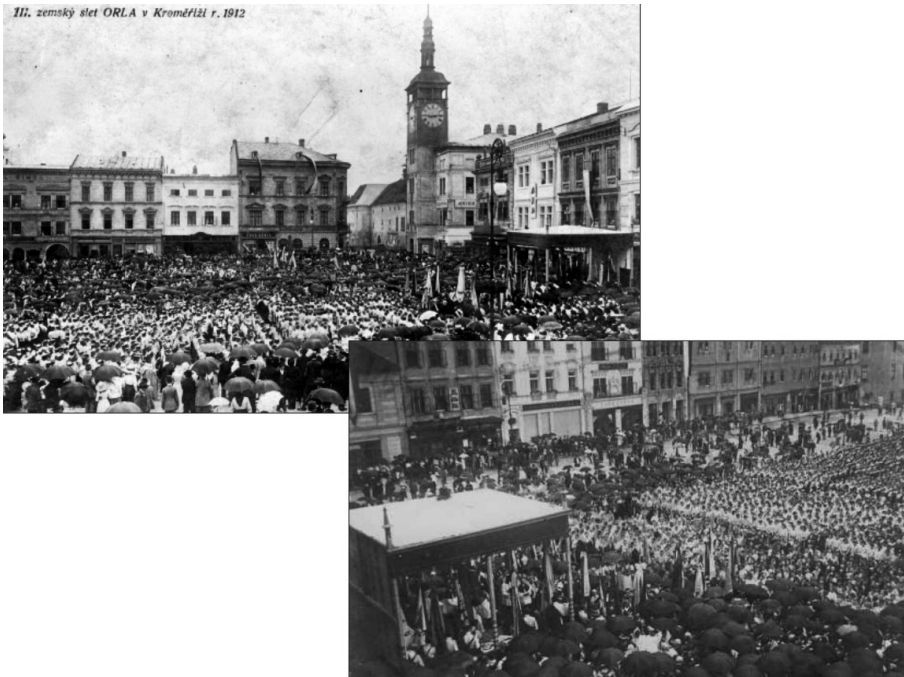
⁸¹ Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 16.

⁸² *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 27.

⁸³ *Orel* (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 3, s. 3–4.

3. Organizačně se snažil Orel působit tak, že chtěl, aby si mládež zvykla na politické, odborové a hospodářské sdružování, poskytovala dobré pracovníky a řečníky pro agitaci a spoluúčinkovala na všem, co bylo katolické a české. Do tohoto cíle patřilo i šíření katolických knih a časopisů či navštěvování katolických slavností.⁸⁴

Ústředí tělocvičných odborů při Všeodborovém sdružení bylo následně přetvořeno na Zemskou radu Orla, v jejímž čele stanul Jan Šrámek. Její součástí byla Zemská tělocvičná rada, jejímž náčelníkem byl dne 23. dubna 1911 zvolen František Příkryl.⁸⁵ V roce 1911 bylo založeno dalších 45 odborů.⁸⁶

Obr. 3 Pohlednice s motivy III. zemského sletu Orla v Kroměříži⁸⁷

III. zemský orelský slet se konal opět v Kroměříži, a to 11. srpna 1912.⁸⁸ V průvodu, kterého se zúčastnilo 1 800 orlů, 460 orlic a 420 dorostenců,⁸⁹ šly také delegace Katolického Sokola amerického, slovinského Orla, kterou vedl Lovro Pogačnik,⁹⁰ Praviho Hrvatskiho Sokola a delegace orlů z východních Čech. V průvodu byli orli poprvé řazeni podle jednotlivých okrsků. Na sletu

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ František Příkryl pak od roku 1912 navíc působil jako říšský náčelník Orla. Byl jím zvolen ještě na I. valném sjezdu Čs. Orla v Brně 1921 a jako náčelník Čs. Orla řídil Orelský všeslovanský slet v Brně 1922.

Turčinek, J. (b.r.): WWW.OREL.CZ. Získáno 15. prosinec 2016, z http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

⁸⁶ Turčinek, J. (b.r.): WWW.OREL.CZ. Získáno 15. prosinec 2016, z http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

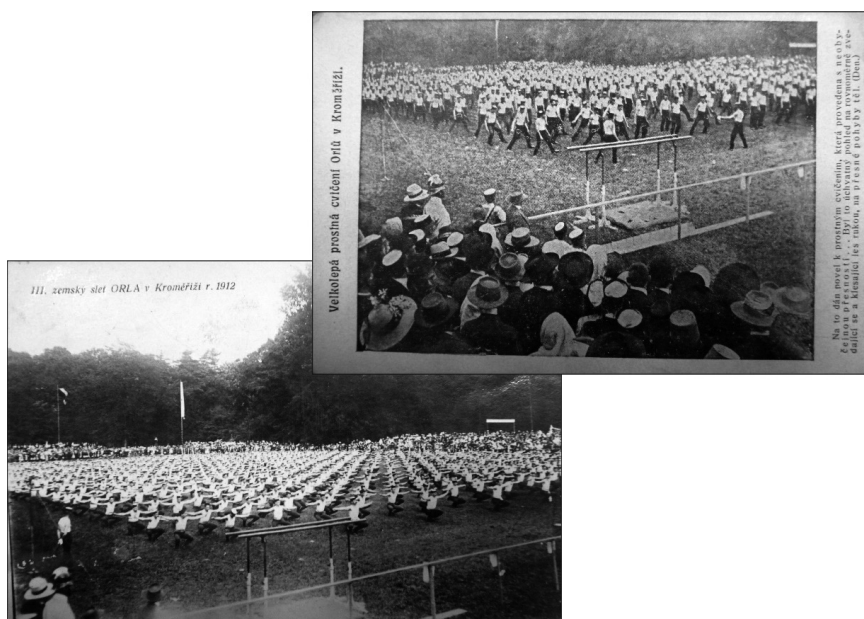
⁸⁷ Archiv Orla, Pohlednice.

⁸⁸ *Orelský katechismus*. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 9.

⁸⁹ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 28 uvádí, že v průvodu šlo 671 orlic, 403 žáci a 1 557 orlů českých, moravských a slovinských.

⁹⁰ Orel (Věstník Orla Československého), IV., 1919, č. 11, s. 121.

cvičilo 860 orlů,⁹¹ 168 orlic a 160 dorostenců.⁹² Celkem se zde představilo 2 631 cvičících, které pozorovalo 25 000 diváků.⁹³ Orel však očekával vyšší účast. Na vině bylo především špatné počasí. Protektorát nad sletem převzalo město Kroměříž.⁹⁴

Obr. 4 Pohlednice s motivy cvičení orlů na III. zemském sletu v Kroměříži.⁹⁵

Rok 1913 znamenal pro Orla celkový kvalitativní i kvantitativní pokles. Počáteční nadšení začalo hasnout. Odbory začaly zanikat. Mnozí členové totiž v Orlu viděli pouze jakousi reakci zaměřenou proti Sokolu. Tímto názorem společně s faktem, že tělocvik byl v Orlu mnohdy viděn jako pouhá zdravá zábava, nemohl být dostatečně naplněn spolkový život. Zejména studentstvo hledalo pravý význam celého hnutí – jeho účel a cíl. Členstvo toužilo po kladné a pozitivní práci, vytvoření jasného orelského ideálu a uschopnění Orla k dalšímu samostatnému životu.⁹⁶

Na VI. všeobecném sjezdu křesťansko-sociálním, který se konal v Olomouci ve dnech 4. až 6. ledna 1913, konstatoval předseda Moravsko-slezské křesťansko-sociální strany na Moravě Jan Šrámek, že ke konci roku 1912 čítal Orel 189 odborů se 7 106 členy, přičemž naprostá většina z nich byla organizována při Všeodborovém sdružení křesťanského dělnictva. Jednalo se o 121 odborů s 4 505 členy. Nejvíce členů, 6 731 pocházelo z Moravy. Zbytek byl organizován ve Slezsku a Vídní.⁹⁷ K tomuto sjezdu také bylo vydáno první číslo časopisu *Orel*.⁹⁸ Byla zde však také vyhlášena tříletá přestávka v pořádání sletů, která měla být věnována vnitřní výchově mládeže a sboru pracovníků a ucelení celé orelské organizace.⁹⁹

⁹¹ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orů Čsl., s. 28 dokonce uvádí, že počet cvičících orlů byl ještě o 10 vyšší.

⁹² *Orel* (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 4, s. 3–4.

⁹³ Archiv Orů, nezařazeno, Stručné dějiny Orů.

⁹⁴ *Československý Orel* (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orů československého, s. 16.

⁹⁵ Archiv Orů, Pohlednice.

⁹⁶ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orů Čsl., s. 28–29.

⁹⁷ *Orel* (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 2, s. 6–7.

⁹⁸ *Orel* (Ústřední list Československého Orelstva), VIII., 1923, č. 1, s. 1.

⁹⁹ *Příručka osvětové práce orelské*. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orů Čsl., s. 29.

Dne 3. února 1913 postihla orelské hnutí veliká ztráta, neboť v brněnské nemocnici předčasně zemřel jeho veliký iniciátor Štěpán Klapil.¹⁰⁰

Ve dnech 24. a 25. března 1913 se v Brně konala II. říšská konference odborů křesť-soc. Orla československého z Moravy, Slezska a Dolních Rakous. Ta byla spojena s ústředním tělocvičným kurzem, kterého se povinně účastnili cvičitelé všech odborů.¹⁰¹ Na konferenci byla schválena nová Říšská tělocvičná rada a také zájezd do Lublaně v roce 1913.¹⁰²

Vzhledem tomu, že počet odborů v předchozích letech neustále narůstal, bylo je třeba nějakým způsobem lépe organizačně podchytit. K tomu začaly být, po vzoru slovinského Orla, více využívány vzniklé okrsky, ve kterých pak probíhala např. cvičitelská školení či okrskové slety. V roce 1913 tak již vykazoval činnost např. Boskovický, Brněnský, Kroměřížský, Ostravsko-slezský, Prostějovský, Příborský, Vyškovský či Slavkovsko-bučovský okrsek Orla.¹⁰³ Okrsky byly dále sdružovány do krajských svazů. Těch bylo zřízeno před vypuknutím první světové války celkem devět.¹⁰⁴

V roce 1914 byl člen ústředního technického sboru Josef Matoušek z Prostějova jmenován Říšskou tělocvičnou radou Orla jejím cvičitelem. Úkolem J. Matouška bylo vyučovat na jednotlivých okrskových kurzech budoucí tělocvičné cvičitele.¹⁰⁵

V květnu 1914 udával Orel, že na Moravě čítá 250 odborů a v nich 4 110 mužů, 1 614 žen, 3 545 žáků a dorostenců a 2 799 přispívajících členů. Celkem tedy působilo k tomuto dni v řadách Orla na Moravě 12 068 lidí.¹⁰⁶ Stagnace studentů začala mizet a vše se začalo znovu obracet k lepšímu. Dne 21. května 1914 se usnesla Říšská tělocvičná rada Orla, že se příští slet, tentokrát však ne zemský, nýbrž říšský, bude konat 4. a 5. července 1915 v Kroměříži.¹⁰⁷

Snahy i další radostný ruch celé organizace utnula první světová válka. Ta znemožnila jak plánovaný zájezd orlů do Nancy, kde se měl konat sjezd UIOCEP (Union internationale des œuvres catholiques d'éducation physique – Mezinárodní unie katolických spolků pro tělesnou výchovu), tak i I. říšský slet Orla v roce 1915.

ZÁVĚR

Na přelomu 19. a 20. století začaly být v Čechách a na Moravě zakládány první katolické tělocvičné odbory a spolky. Podnět k jejich zakládání dal papež Lev XIII. a nepřímou tělovýchovnou organizací Sokol a Svaz DTJ, jejichž vztah ke katolické církvi se v této době neustále zhoršoval.

První tělocvičné odbory vznikly roku 1902, a to v Líšni u Brna a ve Zlíně. Zakládání dalších výrazně ovlivnil IV. sjezd křesťansko-sociální strany na Velehradě roku 1904, na kterém byly přijaty směrnice k zakládání tělovýchovných odborů při katolických organizacích. Jejich počet narůstal. V roce 1909 se již jednalo o organizaci s vlastním názvem Orel, krojem a později i časopisem. Do jejího čela se postavil Jan Šrámek. Orel se zpočátku opíral o Tyršovu tělocvičnou soustavu, a to přesto, že jeho vztah se Sokolem rozhodně nebyl kladný.

Právě různé provokace a střety mezi sokoly a orly přispívaly k tomu, že počet odborů a členů Orla neustále vzrůstal. K jejich lepší organizaci tak byly zřízeny okrsky, ve kterých začala probíhat okrsková cvičení, školení či slety. K dalšímu nárůstu přispěly i tři zemské slety, které stihl Orel před vypuknutím první světové války uspořádat.

¹⁰⁰ Orel (Ústřední list Československého Orelstva), X., 1925, č. 20, s. 248.

¹⁰¹ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 3, s. 1.

¹⁰² *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 30.

¹⁰³ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), I., 1913, č. 3, s. 7–8.

¹⁰⁴ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), III., 1918, č. 4–7, s. 47.

¹⁰⁵ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), II., 1914, č. 2, s. 14.

¹⁰⁶ Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), III., 1918, č. 1, s. 3.

¹⁰⁷ *Příručka osvětové práce orelské.* (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl., s. 30.

Orel rovněž plánoval uspořádání říšského sletu v roce 1915 a navázání kontaktů s organizací UIOCEP. K tomu však již kvůli válečným událostem nedošlo.

První světová válka orelské hnutí téměř zničila. Po jejím skončení však odbory a jednoty pozvolna obnovovaly činnost. Došlo také k zakládání nových. Po spojení s českým ústředím se v meziválečném období stala z Československého Orla skutečná masová tělocvičná organizace.

Prameny a literatura

Archivní fondy

Archiv Orla.

Periodika

Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), roč. I.–IV (1913–1919), VI–VIII (1921–1923), X. (1925) a XIX (1934). Orel, roč. 2008.

Tištěné prameny

Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého.

Orelský katechismus. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně.

Příručka osvětové práce orelské. (1921). Brno: Ústřední Osvětový Sbor Orla Čsl.

Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921. (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy.

Literatura

Kössl, J., Štumbauer, J., & Waic, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum.

Schütová, J., & Waic, M. (1998). *Kulturně-výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní muzeum.

Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově.

Vejskal, O. E. (2002). *Drobná plastika tělocvičných organizací (Díl třetí: Odznaky a medaile: Orel, DTJ, FPT, Makkabi, německé spolky, Spartakiády ČSTV)*. Praha: Česká společnost přátel drobné plastiky.

Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze).

Waic, M. (2013). *Tělesná výchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum.

Internet

<http://www.esbirky.cz/predmet/304767?searchParams=%7B%22filter%22%3A%7B%22keywords%22%3A%5B%22orel%22%5D%7D%2C%22order%22%3A%22relevance%22%2C%22itemsPerPage%22%3A24%2C%22path%22%3A%22eJyLrlbKS8xNVbJSCospNTBISynOSU3JrIQoqkzOyAGJpFpm5CtkAAXBHMM8MJWipKOUk5mXDdQWow%22BSTCyJ0QdrS Y3RL6uEmGGfnVpZnl%2BUUmybX5SaowZkpRbZAlmpZYI5yalKtbEAdQksUA%3D%3D%22%7D&sequencePointer=0>

http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

Korespondující autor:

PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

KTVS PF JU

Na Sádkách 2/1

370 05 České Budějovice

tomtlusty@pf.jcu.cz